

Segons CLARIANA (1990 p.10) la via romana anava a *Iluro*, i des del peu del Coll de Parpers seguia pel marge de la Riera d'Argentona fins a l'actual Mataró. M. RIBAS (1952, figura sense n^o de les restes romanes) fa passar la via prop de la Riera d'Argentona (seguint un traçat semblant a l'actual carretera), fins a l'alçada del poble d'Argentona. Allà la via es creuaria amb el "Camí dels Contrabandistes".

Seguint el Camí dels Contrabandistes vers l'Est, el camí ens portaria cap a la zona de Mataró. Seguint cap a l'Oest pujariem a Burriac/*Ilduro*.

Observant la fotografia aèrea, es pot veure com realment des del peu del Coll de Parpers, a "Can Pins", no hi ha restes d'un altre traçat viari fins Argentona que no sigui l'actual carretera. Aquest fet no ens ha d'extranyar, però, doncs cal pensar que fins mitjans de segle passat la via romana havia estat en ús, seguint el camí medieval i modern el seu mateix traçat, i no fou fins mitjans de segle passat quan es contruí un nou tram de carretera a la Collada de Parpers, el que va permetre conservar l'únic tram conegut de via romana⁷ (CLARIANA 1990 p. 11). Per tant sembla lògic suposar que el tram de carretera que corre paral·lel a la riera fins Argentona (que passa just pel límit de la zona de llims de la Riera, enganxada al vessant dels materials durs de "el Rocar d'en Serra", el Turó del Nord-Oest d'Argentona), és el traçat de la via romana.

Un cop a Argentona encara és més problemàtic seguir la via.

Per un costat ja hem dit que aquí es creua amb el camí dels Contrabandistes. M. Ribas creu que la via devia continuar fins la Via Augusta, amb la qual anava a empalmar prop d'Agell. Marià Ribas (1952 fig. sense n^o de les restes romanes) fa passar aquest camí pel traçat de l'actual carretera, però en realitat hi ha un camí anterior que passa per sota seu, que porta en primer lloc al temple de St. Miquel del Cros i després gira vers Agell, un camí probablement més antic. Aquest camí del Cros podria conservar el traçat de la via des d'Argentona fins la Via Augusta, a Agell. En qualsevol cas, però, aquest brançal des d'Argentona fins Agell cal pensar que es d'una cronologia coetànica o posterior al mateix traçat de la Via Augusta, amb la qual està relacionat.

La via del Coll de Parpers sembla que arribava inicialment només fins al creuament amb el Camí dels Contrabandistes (a l'actual poble d'Argentona). Aquest Camí dels Contrabandistes, com ja hem vist, sembla tenir una cronologia anterior a la fundació d'*Iluro*, evitant el nucli romà. Per tant inicialment la via de Parpers no arriba a *Iluro*. No serà fins un segon moment quan la via del Coll de Parpers es perllonga fins al nucli de Mataró.

M. Ribas considera en el seu mapa que des d'aquest Camí dels Contrabandistes es podria baixar vers *Iluro* per un camí situat prop de la Riera de Cirera (que podria ser l'actual

⁷ El reste deu conservar-se sota l'actual carretera a Argentona.

"Camí de la Serra", o bé el mateix llit de la Riera de Cirera). Aquest camí per Cirera podria tenir una confirmació arqueològica en el "menhir" que M. Ribas va identificar-hi (RIBAS 1952 p. 23 nº 59). Es tractava d'un bloc de 2 m. d'alçada descobert en efectuar-se les obres de canalització i desviació de la riera. Tot i que Ribas el qualifica de "menhir" podria tractar-se també d'alguns tipus de fita lligada a la via (mil·liari?).

De tota manera aquesta no és la única possibilitat per arribar a *Iluro*. Des de St. Jaume de Traià, situat també en el Camí dels Contrabandistes, parteix un camí bastant rectilini que passant per sota de Can Balençó (nº 13.17) i rodejant per baix el "Turó de Cerdanyola", porta vers Mataró (aquest camí s'ha perdut sota les construccions modernes de la ciutat). El nom d'aquest camí ("Camí de St. Jaume de Traià") i la seva relació amb el temple Pre-romànic de St. Jaume permet donar-li una cronologia com a mínim medieval. Aquest camí podria correspondre també al tram de via romana entre *Iluro* i el Camí dels Contrabandistes (en el creuament dels quals, sorgiria la necròpolis i l'Església Alt-Medieval, si bé amb restes arqueològiques anteriors). Aquesta via aprofitaria la via natural de la Riera d'Argentona, però passaria bastant elevada sobre el seu nivell. Seria el camí més ràpid vers *Iluro*.

Si des del creuament de la via de Parpers amb el Camí dels Contrabandistes seguim en canvi vers l'Oest, pujariem al poblat ibèric de Burriac/*Iluro*. Això fa pensar sinó seria aquest *oppidum* el principal destí de la via romana que creua el "Coll de Parpers". Mes endavant tornarem sobre aquesta hipòtesi.

- Interpretació de les dades.

La via romana del Coll de Parpers ha estat posada en relació amb la via d'època republicana que des de la plana de Vic davallava ver Granollers (*Semproniana*) i enllaçava amb la via que travessava el Vallés per La Roca (*Prastorio*?) (CLARIANA 1989 p. 10-11). Seguint aquest raonament, el tram de la Collada de Parpers i el Maresme seria la continuació de la via vers la costa.

Aquesta via (anomenada per alguns "Sergia"⁸, i ben coneguda a partir dels interessantíssims mil·liaris estudiats no fa gaire temps (MAYER-RODA 1986b p. 210-215)), té una datació aproximada entre el 120-110 a.C.. J.F. Clariana no dubta a donar la mateixa datació per al tram del Maresme, i de fet ja els investigadors M. Mayer i I. Rodà plantejen la possibilitat que la via anés vers la costa per *Iluro* (MAYER-RODA 1986a p. 345).

⁸ Nom no gaire adequat, doncs la via en realitat correspon a un conjunt d'actuacions de diversos magistrats romans, no d'un de sol (MAYER-RODA 1986b p. 210-215). De tota manera el farem servir aquí tot i les seves mancances per poder referir-nos a ella de manera més entenedora.

La Hipòtesi que la via "Sergia" tingui continuïtat fins a la zona costera és una hipòtesi ben suggerent. Per una banda perquè la via "Sergia", com ha estat demostrat recentment (MAYER-RODA 1986b), no correspon a un fet puntual, sinó que respón a un moment on s'estableix una important xarxa de comunicacions en aquesta zona de la Citerior (mil·liaris d'aquesta cronologia també s'han trobat a la zona lleidatana i a la Narbonesa (MAYER-RODA 1986a, MAYER-RODA 1986b). Per tant no es construeix només una via, sinó que s'estableix una veritable xarxa viària. Seria molt difícil pensar que aquesta xarxa no va arribar a la costa, i la Collada de Parpers era un punt de fàcil accés on fer-ho. S'establiria a més una comunicació molt ràpida entre l'interior (Vic-Ausa) i la costa, unint dos territoris (plana de Vic i Maresme) on tenim constatada una important presència romana en època republicana⁹.

En segon lloc, en aquest moment l'*oppidum* de Burriac (12.1), com ja hem vist, té unes transformacions de gran envergadura (testimoniades per exemple en l'implantació d'un nou urbanisme, i l'erecció d'una porta monumental amb tècniques i criteris romans), esdevenint un nucli de gran importància (no només a nivell de Maresme), que difícilment podia quedar aïllat de la xarxa viària establerta en un moment cronològic paral·lel.

I en tercer lloc, encara que sigui un argument *ex silentio*, hem de constatar que no es coneix cap jaciment de l'ibèric ple en el traçat d'aquesta via, ni tampoc a la zona de la collada de Parpers. No tenim, doncs, indicis d'una cronologia més antiga.

A partir d'aquestes dades crec que podem afirmar que la via de Parpers, de cronologia inicial republicana, es dirigia inicialment a Burriac/*Iluro*, i, per tant, la via originàriament no anava a *Iluro*. La via de Parpers anava a l'únic centre de poblament important en el darrer quart del s. II a.C., un centre on sabem que l'intervenció romana fou de gran transcendència. Que la xarxa viària republicana hi accedeixi (i des d'ell al mar) és una hipòtesi bastant raonable.

La via arribarà posteriorment fins a *Iluro*, quan aquest centre sigui fundat, entorn el segon quart del s. I a.C.. Serà però un destí inicialment secundari de la via, que hi arribarà mitjançant un diverticle que partirà del Camí dels Contrabandistes. Aquest fet de nou ens demostra com la fundació d'*Iluro* pertany ja a un segon moment en la organització del territori del Maresme en època republicana. Una primera fase d'actuació tindrà a Burriac com a centre (i per això la via republicana arriba aquí en primer lloc), mentre que no serà fins un segon moment quan el nou centre territorial serà *Iluro* (fet que coincidirà probablement amb l'establiment d'un nou camí que de la via més antiga parteix cap a la nova fundació).

⁹ Testimoniada per exemple a la zona de Vic pel mateix monument funerari de Malla (RODA en premsa).

3.2.5 - CONCLUSIONS DE L'ESTUDI VIARI.

Malauradament, com hem pogut veure, l'estudi de la xarxa viària comarcal reposa sobre unes bases molt poc sòlides, degut en bona part a la manca d'investigació i a la gran transformació soferta pel territori del Maresme. No és, però, un estudi impossible, doncs el simple seguiment de les vies medievals que hem efectuat, posat en relació amb la informació arqueològica que tenim, ha permès establir uns traçats hipotètics, però bastant versemblants.

Es interessant destacar alguns aspectes d'aquest estudi viari:

- En primer lloc creiem que es possible identificar tres vies logitudinals que atravessaven el Maresme de punta a punta:

* La via que passa més a prop de la costa (si bé en molts llocs passa ben allunyada d'ella), que correspon al traçat de la via Augusta. Coincideix *grasso modo* amb el Camí del Mig, si bé la coincidència no és absoluta. En tot cas podem suposar que el Camí del Mig va suposar la continuïtat d'una via que travessava el Maresme per la zona més propera a la costa, travessant les terres baixes (si bé sempre circulant sobre terrenys ben segurs (en el limit plana-vessant)). Que la Via Augusta (construïda entorn el 9-8 a.C.) passava per aquest sector ho tenim demostrat arqueològicament: mil·liari i paviment de via localitzat a Can Vilalta (8.2), paviment localitzat a la zona de Mataró (acondicionat amb fragments d'àmfora Pascual 1), paviment excavat a Can Viader (29.2), i la fortificació del Morer (24.2).

* La via que passa a mitja alçada, a una bona altura en el vessant ("Camí dels Contabandistes"). Aquesta via correspon molt probablement a una via d'època ibèrica (el camí uneix diversos poblats ibèrics) però molt probablement la seva importància en el territori (que ha permès que es conservi bastant bé fins avui en dia) es deguda a les reformes que va sofrir en època romana republicana (i que poden correspondre a les troballes de possibles mil·liaris realitzats en el seu traçat).

Aquesta seria la via de comunicació principal de la comarca en època republicana, quan encara no existeix la Via Augusta. El fet que eviti el nucli d'Iluro, i en canvi passi per Burriac, ens porta a pensar si aquestes reformes o millores d'època republicana no poden coincidir també en el temps amb l'establiment de la xarxa viària romana de finals de s. II a.C. (MAYER-RODA 1984 p. 210-215). Cal reconèixer que és una idea bastant hipotètica, però això ens permetria explicar perquè una via amotllonada amb mil·liaris (i per tant que ha sofert actuacions romanes) evita el pas pel principal centre urbà del territori (ho fa indirectament per un camí secundari), i en canvi passa per un centre que

sofreix unes grans transformacions urbanístiques en aquest moment de forta intervenció testimoniada per les vies¹⁰.

* Pel que fa al "camí de la Carena", sembla tractar-se d'una via que comunica bàsicament els *oppida* per la part alta de la Serralada. Així com el Camí dels Contrabandistes sembla també estar relacionat amb els hàbitats de l'ibèric ple i final situats en el vessant (per exemple passa a prop de la zona del forn de St. Simó (14.6), a prop dels forns de Can Jordi (16.10), etc...), el camí de la Carena només sembla comunicar els diferents hàbitats situats a més alçada. Això podria fer-nos pensar que podria tractar-se d'una via d'origen ibèric però d'una cronologia més antiga (no perquè considerem l'alçada com un signe d'antiguitat, sinó perquè aquesta via testimonia un tipus d'ocupació del territori més limitada que la del Camí dels Contrabandistes, i on -si bé sabem que en època ibèrica antiga hi havia hàbitats a prop de la costa (per exemple al Turó del Montgat (1.1))- el gran eix viari ibèric anava a passar per un punt molt allunyat d'aquests territoris, indicatiu probable d'un domini encara precari).

- Pel que fa a les vies transversals, que creuen el Maresme de mar a muntanya, responen totes elles a passos naturals segurament aprofitats ja des de temps prehistòrics. En tot cas, però, cal indicar que en molts d'ells és constatable l'establiment de camins ibèrics i romans (testimoniats normalment per la presència de jaciments significatius situats de manera dominant sobre el seu pas¹¹).

Només coneixem un cas ben identificat de via romana que utilitzi aquests passos: la via del Coll de Parpers. El lloc

¹⁰ Es molt interessant també destacar com aquest mateix desenvolupament dels fets es produeix a la zona de *Baetulo*, on el mateix "Camí dels Contrabandistes" evita el pas per la ciutat romana (indici de la seva cronologia més antiga), i en canvi passa al peu del Mas Boscà, *oppidum* ibèric que perviu en època republicana. Des de *Baetulo* parteixen una sèrie de camins que van a empalmar amb aquest Camí dels Contrabandistes, demostrant la seva posterioritat cronològica (GURT ET ALII 1990). Serà amb la construcció de la Via Augusta quan la ciutat tindrà una via que la comunicarà directament amb els altres centres romans.

¹¹ De nou hem de referir-nos a dos casos ben significatius: el del Coll de Can Bordoï, que permet comunicar la part alta de la Riera d'Argentona amb el Vallès (zona de Llinars), coll dominat de forma evident per l'*oppidum* del Turó del Vent (19.5), i el pas de "El Coll", entre la Riera d'Argentona i la zona de Cardedeu, coll dominat en aquest cas per la Torrassa del Moro (19.1), una fortificació romana possiblement republicana.

També un bon exemple seria el Camí vers Sta. Quitèria i Vilanova del Vallès, que des de St. Mateu i Cal Amat davalla per Orrius i el Turó Gros de Cellescs, *oppidum* que domina el seu pas. El mateix podríem dir del Camí vers Vallromanes, dominat per l'*oppidum* de Castellruf.

per on passa (sortint de la Roca del Vallès, i arribant fins a Argentona, al peu de l'*oppidum* de Burriac), permet relacionar-la amb la via que davallava de la Plana de Vic fins el Vallès, amb una cronologia d'època Republicana.

- A nivell històric, podem també observar com es produeixen notables canvis en l'evolució d'aquesta xarxa viària, especialment pel que fa als camins longitudinals, els que més informació donen (son camins que tot i que aprofiten passos naturals han necessitat més obres constructives).

El "Camí de la Carena" testimonia una ruta viària que té com a eix la Serralada litoral, la part alta de la muntanya. Des d'aquest camí s'accedeix (per darrera) als diversos poblats ibèrics (fins i tot a Montgat (1.1) i a la Torre dels Encantats (20.3) s'hi podria accedir sense baixar a la plana, passant per les carenes d'on aquests turons són el punt final), però en canvi queden allunyats d'ella els hàbitats ibèrics situats a la zona del vessant, o els forns ibèrics de la plana. Es tracta d'un camí (logicament el que coneixem medieval) que molt probablement reprén el traçat d'una via ibèrica, probablement de cronologia dins l'ibèric ple (sinó anterior).

La via testimoniada pel Camí dels Contrabandistes, en canvi, ja permet entreveure un major control del territori, un afermament en l'ocupació de noves terres, que ja no es redueixen només a la part alta de les carenes. El seu pas pel vessant de la muntanya (i passant molt a prop d'un nombrós conjunt d'hàbitats ibèrics, alguns de l'ibèric ple, la majoria de l'ibèric final) l'hem de relacionar amb unes noves formes d'ocupació del territori, més ambicioses. El problema en part, però, és el de datar aquesta via. Es ben probable que fos amotllonada amb criteris romans, i per tant una datació a partir del s. II a.C. és possible. D'altra banda, la construcció posterior de la Via Augusta sembla haver marginat definitivament aquest traçat, que evitava els centres de poblament principals fundats a partir del segon quart de s. I a.C. (com *Iluro*). Per tant podríem fixar una cronologia *ante quem* d'aquest moment (segon quart del s. I a.C.). El moment inicial, en canvi, és encara menys clar. La via uneix poblats i jaciments ibèrics amb nivells republicans, per la qual cosa tant pot pensar-se en una cronologia dins l'ibèric ple, com dins l'ibèric final.

Finalment l'establiment d'una via més propera a la costa, que podem identificar amb la Via Augusta, suposa un fort canvi. En primer lloc perquè és una via que va lligada a uns nous centres de poblament que no existien quan s'establiren les vies anteriors. En segon lloc perquè ja no és una via d'àmbit comarcal (com semblen ser les altres), sinó que respón a una via interregional que en aquest moment es fa passar directament per aquest punt. Sens dubte això hagué d'afectar l'evolució d'aquests territoris, que es trobaren molt més ben comunicats per terra amb altres zones.

En aquest canvi, i com ja ha estat destacat ampliament (MAYER-RODA 1986a), degué jugar un paper fonamental l'establiment de la colònia Augustea de *Sarcino*, que fou molt probablement el nucli que va atreure el pas de la via

Augusta de l'interior vers la costa. Aquesta fundació de la colònia de *Barcino*, lògicament no només devia provocar aquest canvi en la xarxa viària, sinó molts d'altres tan o més significatius. La preponderància de *Barcino* respecte els municipis romans de la costa és un fet que afectarà a partir d'ara l'evolució dels diversos territoris d'aquesta costa central catalana.

El reflexe en la xarxa viària és tan sols un indicatiu d'aquests profunds canvis d'època Augustea.

3.3 - L'ESTUDI DEL CADASTRE.

Introducció.

Hem vist fins ara (a través de l'estudi dels jaciments arqueològics) una part important, però no l'única, de les dades que tenim per conèixer quina fou l'evolució de les pautes d'ocupació del territori al Maresme en època Republicana (Ibèric Final).

No són les dades arqueològiques les úniques vàlides per a aquesta tasca. També els elements presents en el paisatge actual (vies, camins, parcel·lari, topònims, etc..) permeten apropar-nos al que fou el paisatge en època antiga (CHOUQUER-FAVORY-CLAVEL LEVEQUE 1985). Com hem vist per exemple a l'apartat anterior, amb l'estudi de la xarxa viària, també a partir dels elements fossilitzats en època medieval (en aquell cas les vies) es pot intentar reconstruir la morfologia del paisatge antic.

En aquest apartat ens centrarem en l'estudi de l'existència d'un possible cadastre romà al territori del Maresme.

El principal document per portar a terme un estudi cadastral és el territori actual. En ell han quedat reflexades les diverses actuacions romanes (el paisatge no és un fet natural, sinó una realitat creada per la intervenció humana al llarg de tota la seva història). Evidentment no totes les societats han incidit igualment sobre el paisatge, ni totes les intervencions produïdes sobre aquest territori hi són igualment reflexades. Hi ha períodes on les actuacions sobre el territori foren molt profundes, i encara avui en dia pervien elements d'aquesta intervenció. Altres actuacions, en canvi, han quedat definitivament amagades sota transformacions posteriors.

En tot cas el nostre estudi parteix de la base que és possible restituir aquests elements de la morfologia antiga del territori a partir de l'estudi acurat del paisatge actual.

Si bé l'estudi del paisatge antic és una disciplina relativament nova com a tal, especialment l'estudi dels cadastres antics, ja fa anys que aquest tipus d'investigacions s'estan realitzant a casa nostra (PLANA 1990, GURT ET ALII 1989, AGUILAR ET ALII 1991). Es per això que resumirem molt breument la metodologia seguida en aquest treball, doncs es tracta d'utilitzar un mètode de treball desenvolupat bàsicament ja fa anys per l'equip de treball del "Centre d'Histoire Ancienne de Besançon" (CHOUQUER-FAVORY-CLAVEL LEVEQUE 1985, CHOUQUER 1982).

L'Hipòtesi de partida consisteix en considerar que s'establí un cadastre romà al territori del Maresme en època romana (molt probablement ja en època republicana). Aquesta hipòtesi de partida no és gratuïta. Com hem vist en l'estudi dels jaciments arqueològics, l'arribada del món romà a aquesta comarca suposa uns forts canvis en la distribució del poblament a la comarca (s'abandonen esglaonadament els

poblats ibèrics, es funden nous hàbitats dispersos, un nou nucli urbà, etc...). Tots aquests canvis es deuen directa o indirectament a l'intervenció romana.

Aquests canvis en l'ocupació del territori devien haver anat lligats amb molta probabilitat a l'establiment d'una nova estructura territorial que sabem fou imposada pel món romà en molts dels nous territoris que conquerí: el cadastre (concretat en molts llocs sobre el terreny mitjançant una divisió ortogonal del territori, la *limitatio*).

El cadastre romà, com a instrument de control polític i fiscal, fou amb tota seguretat imposat al territori del Maresme (això permet explicar el fenomen de "reassentament" que trobavem tot parlant de l'evolució del poblament en època ibèrica final). El que ja no és tan clar és si aquest cadastre fou realment construït en el territori (és a dir, existí la *limitatio*) o si en canvi (i degut a les característiques morfològiques de la comarca) el cadastre va prendre simplement la forma d'una divisió del territori sense estar fixada al sòl.

Per realitzar aquest estudi partirem de la hipòtesi que el cadastre fou realment "inscrit" en el territori (a diferència del cadastre només "inscrit" en els documents fiscals), i que per tant es tracta d'una veritable *limitatio*. El cadastre romà més utilitzat (i que trobem extès per totes les àrees de l'Imperi Romà) és el de la centuriació (cadastre on la *limitatio* es feia seguint l'establiment d'unitats ortogonals (quadrades o rectangulars) basats en la mesura de l'*Actus* romà). La *centuriatio* establia unes unitats intermedies (inscrites al territori mitjançant camins, *limites*) a partir de les quals es feia la divisió parcel·laria¹.

Existeixen diversos tipus de *centuriatio*, però la més extesa és la que utilitza com a unitats intermedies unitats quadrades de 20x20 *Actus*.

- El mètode de treball.

L'existència d'una centuriació queda reflexada en el territori no només per l'establiment d'aquests *limites* ortogonals, sinó també per l'orientació unitària del parcel·lari entorn aquests eixos. Per tant, una de les primeres tasques a efectuar en l'estudi d'un cadastre antic és identificar les diverses orientacions presents en el parcel·lari, i analitzar les seves correspondències amb una estructura cadastral romana.

¹ Donat que aquest estudi ja no és pioner en aquest tema, i que com ja he indicat altres investigadors anteriors a mi han exposat abastament aquests aspectes, resumeixo bastant l'exposició. En tot cas obres importants per a aquests aspectes són: CHOUQUER 1982, SETTIS 1985, CLAVEL-LEVEQUE 1984, CHOUQUER ET ALII 1988 (totes aquestes obres amb un extens recull de bibliografia anterior).

Barcelona (1975), i els recents Mapes 1:5.000 (1991-92) que ha publicat l'Institut Cartogràfic de la Generalitat.

- Pel que fa a la Fotografia aèrea he treballat amb el Vol Americà dels anys 1956-1957. Les grans transformacions sofertes al Maresme a partir dels anys 60 fan molt poc útils els vols posterior a aquest moment (si bé els he consultat puntualment).

- Pel que fa a Cartografia Antiga (utilitzada sempre per completar dades presents en cartografia actual, i contrastar la seva antiguitat), he utilitzat les fonts documentals presents a l'"Instituto Geográfico del Ejército. Servicio Histórico", i alguns mapes guardats a l'arxiu de l'Ajuntament de Mataró.

- Àrea treballada.

L'establiment d'una centuriació en un territori requeria una important tasca constructiva (construcció dels *límites*, elements de senyalització, treballs de drenatge, etc.). No tots els territoris foren per tant centuriats, sinó que aquesta tasca s'efectuà només en aquells territoris més adients per a aplicar aquesta estructura productiva i fiscal. En el cas del Maresme, i donada la orografia de la zona, així com la distribució del poblament testimoniada per l'arqueologia, creiem que podem pensar en dues àrees *a priori* susceptibles de ser ocupades per una xarxa cadastral romana³.

Es tracta de la zona que anomenarem "Plana de Mataró", és a dir, el sector coster entre Masnou (on s'obre la plana, passat Montgat) i Arenys (en concret fins la Riera de Caldes, i la "Torres dels Encantats", turó que de nou tanca la zona plana), i la plana al·luvial entre Calella i la Tordera.

Si bé en el primer cas, però, geològicament sabem que es tracta d'un territori estable (tot i el problema de les aportacions de les rieres), en el cas de la plana de l'Alt Maresme la presència del Delta de la Tordera complica molt l'estudi de la morfologia antiga del territori. D'altra banda també la plana de Calella-Malgrat és molt estreta, on és difícil poder identificar no ja una orientació dominant (que hi és), sino la seva possible relació amb mòduls cadastrals antics (tenim poca àrea per confrontar-ho).

---

³ No es tracta d'una simple oposició entre zones planes i zones muntanyoses, doncs precisament els cadastres romans han demostrat la seva utilitat en posar en explotació territoris orogràficament problemàtics (per exemple a la zona de Tunis (SETTIS 1985). Una zona com la costa central del Maresme (entre Arenys i Calella) però, amb una orografia molt difícil, sense planes, amb importants desnivells i la carena de la Serralada ben a prop, no era una zona adient per a establir aquestes estructures. Tampoc el poblament de la zona ens indica una ocupació tan alta com per exemple la zona de la plana de Mataró.

Aquest estudi s'efectua sobre els documents cartogràfics actuals: mapes i fotografia aèrea². El mapa és el document de treball principal, doncs la fotografia aèrea està sotmesa a problemes de distorsió d'imatge i per tant d'ortogonalitat (especialment cap els extrems de la fotografia), per la qual cosa la fotografia aèrea s'utilitzarà per completar la informació obtinguda amb el mapa, però no serà utilitzada per a restitucions més generals.

El procés de treball inicial és ben senzill. Sobre la cartografia utilitzada es col·loca una malla on s'ha marcat previament l'estructura del cadastre romà teòric a la mateixa escala. Es tracta per tant d'una quadrícula amb els límits marcats. Aquesta malla ha estat confeccionada utilitzant procediments informàtics en el G.I.S. del "Centre d'Histoire Ancienne" de Besançon.

Servint-se de la malla (i la seva orientació) es restitueixen tots aquells elements viàris, parcel·les, marges, etc., que responguin a l'orientació triada. Tenim aleshores restituïda una orientació. Aquesta orientació s'ha de completar amb la informació procedent de la fotografia aèrea, sempre més completa (traçats fossilitzats que no apareixen en el mapa, parcel·lari no representat, etc.).

A partir de la restitució de la orientació, cal cercar mitjançant la contrastació amb diversos mòduls, si aquella orientació pot respondre a l'estructura d'un cadastre romà.

Aquesta fase també es complementa amb tot l'estudi de la distribució dels jaciments, d'elements susceptibles de donar informació sobre el territori en èpoques anteriors (situació d'ermites, esglésies i cementiris, camins medievals, etc.), l'estudi de la cartografia antiga, etc...

En aquest sentit és destacable l'estudi de la documentació Alt-medieval, que sovint permet obtenir informació sobre la morfologia del territori en un moment històric on encara podien conservar-se nombrosos elements d'origen anterior, molts dels quals d'època romana.

Molt breument, aquesta és la metodologia utilitzada per a aquest estudi. Donat que són molt nombrosos els elements a considerar, valdrà més que els anem veient a mesura que presento els resultats del meu treball.

- Documentació utilitzada.

Al no poder contar amb les imatges per satèl·lit, la documentació cartogràfica utilitzada ha estat:

- Com a cartografia base, els Mapes 1:10.000 publicats el 1969-70 per la Corporació Metropolitana de Barcelona a partir d'un vol de l'any 1965.

- Per complementar les dades cartogràfiques he utilitzat també els Mapes 1:5.000 de la Diputació Provincial de

² Malauradament no hem pogut obtenir les imatges per satèl·lit del nostre territori, que permeten un treball encara és acurat i unes possibilitats d'obtenir informació molt més elevades. Esperem poder treballar-hi proximitament.

Es per això que hem preferit estudiar l'existència d'una possible xarxa cadastral romana només en el territori de la plana de Mataró, territori que geogràficament correspon al Baix Maresme (i té una clara unitat), i que per altra banda històricament documenta l'existència d'un centre urbà d'origen republicà, i un centre indígena pre-romà de gran magnitud. També arqueològicament, com hem vist en el capítol anterior, és el territori més ben conegut.

3.3.1 - LA ORIENTACIÓ A.

Després d'estudiar diverses orientacions, varem identificar una orientació amb forta presència en l'estructura viària i parcel·laria del territori. Es tracta de la orientació que anomenarem Orientació A.

Aquesta orientació pot ser considerada clarament com la orientació principal de l'àrea de la plana de Mataró.

Correspon respecte al Nord Magnètic a N 27° W, i a la seva perpendicular (N 63° E). Respecte del Nord de la Projecció cartogràfica correspon a N 35° W i N 55° E.

En els Mapes nº 24, 25, 26 i 27, hem restituit totes aquelles traces de camins, parcel·lari, rieres, etc., que apareixen en el mapa i que segueixen aquesta orientació. Sovint es tracta de trams curts de camins més llargs, però també en aquest cas hem marcat el tram que segueix l'orientació.

Pel que fa a la fotografia aèrea, en les figs. nº 65-66, 67-68, 69-70, 71-72, 73-74, hem marcat també els elements que segueixen aquesta orientació.

Podem apreciar com l'orientació és present sobretot a la zona de plana (als mapes hem marcat la cota dels 100 m.s.n.m.), i només entra una mica per sobre d'aquest punt a la zona de les valls d'aquest sector (Premià, Vilassar, Argentona, plana de Mataró i Llavanes).

Es tracta d'una orientació perpendicular a la costa, i que per tant correspon també a l'orientació natural, del pendent.

Cal fer, però, algunes matitzacions a aquest concepte d'orientació natural (sovint argumentat en contra l'existència de cadastres antics). Per començar cal dir que l'Orientació A és una orientació estricta, on no s'han inclòs nombrosos fragments de camins i de parcel·les que segueixen molt aproximadament la orientació A, si bé amb un petit marge de diferència. Per tant la densitat de traces orientades segons l'orientació A, tot i poder correspondre a una orientació natural, no correspon a totes les traces "naturals" possibles (que serien moltes més) sinó només a aquelles que estrictament responen als N 27° W i N 63° E.

En segon lloc hem de pensar que significa una "orientació natural" en un territori com aquesta plana del Maresme, totalment transformada per l'actuació de l'home, on totes les zones de vessant han estat aprofitades per al cultiu

(fins a cotes ben elevades, i fins a llocs ben inaccesibles, on sempre arriben les feixes de vinyes), i on la plana documenta una ocupació ben segura almenys des d'època romana (com ja veiem en l'apartat dels jaciments, són nombrosos els jaciments situats a primera línia de costa). La zona ha estat conreada ben segur des de l'antiguitat, i amb un marge estret de terres conreuables. És evident per tant que aquest paisatge reflexa una història complexa, però on el factor orogràfic només hi juga un paper més, en cap cas tan decisiu com per condicionar totalment la distribució parcel·lària i viària.

L'Orientació A respón en bona part a la mateixa disposició orogràfica de la zona, seguint la direcció que prenen els torrents que davallen de la Serra a la costa. Aquest fet, si bé respon al pendent natural, també respón als criteris de les tècniques agrimensores romanes. Cal recordar que el cadastre romà cerca sempre l'optimització dels territoris a explotar, així com l'establiment d'uns eixos cadastrals fàcils d'establir (que economitzin les obres a efectuar), i que sobretot permetin el drenatge de les terres centuriades (els límits s'orienten per facilitar aquest escolament i drenatge de les aigües (REGOLI 1985 p. 98-100)). En el cas d'una zona costera, per exemple, és molt freqüent en l'implantació dels cadastres romans pendre com a orientació principal l'orientació de la línia de la costa⁴. Això permet establir uns eixos que a la vegada que serveixen d'estructura intermèdia al parcel·lari, faciliten el drenatge del territori.

En el cas del Maresme, aquesta orientació A correspon al traçat de moltes de les rieres que baixen fins al mar, normalment perpendicular a la línia de la costa. L'orientació del cadastre seguint aquest sentit, permet no interrompre el pas de les rieres i, a la vegada, controlar el seu curs.

També l'orientació paral·lela a la línia de la costa permet establir uns eixos longitudinals més llargs, sense interrupcions.

Totes aquestes dades permeten pensar que aquesta Orientació no respón simplement a l'orientació natural, sinó a una orientació natural aprofitada i transformada per la mà de l'home.

- Les àrees on trobem més restes conservades de l'orientació A són les àrees més planes: la zona de la Riera de Teià, la zona de Premià (si bé les edificacions actuals modifiquen bastant el paisatge), la vall de Vilassar (tots dos municipis), el pla de Cabrils, el pla de Cabrera (on només la zona de contacte amb la riera d'Argentona ha vist

---

⁴ Aquest fet és tan freqüent, que fins i tot Frontí (*De limitibus* p. 30) anomena aquest límits que miren vers el mar com a *limites maritimi*: "*qui ad mare spectant maritimos appellat*". Un cas de centuriació orientada segons la línia de la costa el trobem per exemple a Zara, a Dalmàcia (SETTIS 1985 P. 238), però n'hi ha molts altres (CHOUQUER 1982).

modificada aquesta Orientació A dominant), el sector del Pla de Boet (a l'Oest de Mataró), la zona del Camí de les Cinc Sènies (pla a l'Est de Mataró), i el sector més pla al Nord de la ciutat de Mataró (àrea amb nombrosos torrents i rieres), i finalment la zona de Llavaneres, amb el "pla" que s'exten entorn la riera, i que es prolonga fins la torre dels Encantats. Trobem en canvi molt poques restes d'aquesta orientació a la zona de la Riera d'Argentona (tant a la seva desembocadura -la zona dels marges- com a la part mitja del seu curs -actual poble d'Argentona-). Probablement el comportament diferent d'aquesta gran riera (testimoniat per la seva major envergadura) pot haver influït en la conservació de les traces antigues en aquest sector.

Relació de l'Orientació A amb la xarxa de la centuriació.

Si observem de nou el Mapa nº 24, podrem observar com són diverses les coincidències que existeixen entre les traces de l'Orientació A i la xarxa teòrica de la centuriació⁵. Per fer més clara l'explicació hem numerat els *cardines* amb numeros correlatius de Sud a Nord, i els *decumani* de platja a muntanya. Aquesta numeració és totalment arbitrària, i només correspon a les necessitats d'exposició. No té res a veure amb la numeració que existia realment entre els límits d'un cadastre romà (que s'efectuava a partir dels eixos principals, que no hem estat capaços d'identificar amb seguretat).

- Els *decumani*.

Hem pogut restituir traces més o menys clares de cinc llargs *decumani* (límits que van paral·lels a la línia de la costa, de Sud-Oest a Nord-Est). Aquests *decumani* es troben a la part baixa del territori, a la zona de la plana i en els primers vessants de la Serralada. A la zona superior de la riera d'Argentona, en canvi, les traces són reduïdes,

---

⁵ Hem utilitzat per a establir aquesta xarxa teòrica el model de la centuriació de 20 per 20 *actus* basada en el mòdul del 710 m. Aquest mòdul varia segons variï la mesura que se li dona al peu romà, mesura bàsica de tot el sistema de l'*Actus* (1 *actus*= 120 peus, 1 peu= 29.583 cm.). Sembla ser que el peu romà va variar lleugerament segons el lloc i segons la cronologia, però són variacions poc clares encara, que no creiem que siguin molt significatives en el nostre cas: la més gran variació que pot existir en el mòdul, de 710 a 705 m., és significativa en casos de grans cadastres, on l'acumulació de l'error portaria a greus confusions, i on pot establir-se amb més precisió el mòdul. En el nostre cas, el territori centuriat seria tan reduït que una petita variació en el mòdul seria difícilment perceptible amb la nostra metodologia.

Es per això que hem adoptat el mòdul de centuria de 20x20 *actus* més extés: el de 710 m.

i tot i que presentem la xarxa teòric hem de reconèixer que hi trobem poques restes.

Pel que fa als *decumani*, són diversos els elements del paisatge actual que reprenen el traçat del possible *limes* antic:

En el cas del *decumanus* que es troba més proper a la línia de la costa (tant que a la zona que correspon al nucli actual de Mataró el seu traçat cau dins del mar⁶) presenta alguns fragments de parcel·lari orientat en el traçat del *decumanus* teòric (nº 1). També a la zona de Llavaneres tenim algunes restes de parcel·lari orientat que coincideixen amb el traçat. De tota manera conservem molt poques restes (fet que també podria deure's a la proximitat de la línia de la costa i del traçat del Camí Ral i la carretera N-II que passen molt a prop seu).

El *decumanus* situat sobre d'aquest ja presenta més possibles indicis conservats (nº 2). A la zona entre Vilassar de Mar i Cabrera, on la densitat de traces orientades és molt alta, és possible observar com s'encadenen a l'alçada del *decumanus* (i també prop seu), una sèrie de camins i límits parcel·laris que permeten intuir l'existència d'un camí rectilini en aquest punt. Aquests encadenaments són més fàcils d'observar a la fotografia aèrea (nº 25392) (fig. 67 i 68).

Aquest mateix traçat rectilini és el que s'ha conservat (si bé és cert que bastant afectat) a la zona del Pla de Boet. Conservem en l'actualitat una sèrie de fragments de camins i de límits parcel·laris que donen la impressió de pertanyer a un traçat originalment rectilini. Ara aquest traçat s'ha perdut, però tot i amb això l'encadenament de restes permet intuir el traçat ben recte inicial.

El pas del *limes* pel Pla de Boet és molt significatiu doncs es tracta d'una de les poques zones planes situades prop del nucli de Mataró. Aquest sector el tenim representat també en dos mapes catastrals del s. XVIII (fig. 75 i 76) on ens apareixen els noms dels diversos propietaris de les terres. L'estructura parcel·laria en aquell moment era molt semblant a l'actual (1956), amb les parcel·les mostrant una gran ortogonalitat. La coincidència de les traces parcel·laries amb les actuals és alta (tot i que aquesta zona fou molt transformada des de finals de s. XIX). Doncs bé, coincidint amb el pas del *limes*, i on actualment només es troba un petit tram de camí, podem observar com es conservava al s. XVIII un camí que atravesava pràcticament tot el pla fins la riera d'Argentona. El camí no és recte, però en canvi els seus canvis d'orientació són totalment ortogonals, seguint la Orientació A (que contrasta amb

⁶ Si bé en època antiga podia ser que el mar estigués més retrassat, i aquesta zona fos encara terra ferma. Això sembla indicar la presència d'una torre de defensa d'època moderna que es troba actualment sota el nivell del mar, i que es trobava davant de Mataró (BARBERA-PASCUAL 1980). En tot cas, la línia de la costa no sembla haver sofert grans canvis (MATAMOROS 1991).

altres elements sinuosos de la zona). Es tracta d'un camí que tot i perdre el traçat rectilini, respecta l'orientació, i torna al seu traçat més endavant. Molt probablement el *decumanus* antic es va veure afectat per reparcelacions posteriors, que li prengueren espai i li feren modificar el traçat. És interessant també destacar com en un mapa s'anomena aquesta resta de *decumanus* simplement com a "camí", mentre que a l'altre en canvi se l'anomena "Camí de las fincas publich" o "Camí publich". Sembla per tant que el caràcter d'estructura intermèdia del *limes*, un camí públic que permet accedir a les peces de terra, s'havia conservat.

Un tercer fragment conservat d'aquest segon *decumanus* el trobem a la zona Est de Mataró. Sota el Camí de les Cinc Sènies (probablement la via romana d'entrada a *Iliuro*) es conserva un camí força rectilini⁷. Aquest camí, anomenat en alguns mapes "Camí de les Vinyes", es correspon amb el traçat del mateix *decumanus* que trobàvem al Pla d'en Boet. Aquest camí apareix també en diversos mapes del s. XVIII (fig. 77), més o menys paral·lel al camí de les Cinc Sènies. En aquest mapa també es veu un camí inferior paral·lel (avui en dia practicament perdut), el que fa pensar que fins al s. XVIII l'estructura parcel·laria ortogonal de la zona, estructurada en base a camins rectilinis (un dels quals és sens dubte un *limes* de la centuriació) s'havia conservat prou bé.

A la zona al Nord de Can Sans, abans d'arribar a Llavaneres, aquest *decumanus* no presenta restes, si bé pocs metres al Sud del seu traçat teòric trobem dos trams llargs de camí que segueixen l'orientació i que podrien estar relacionats amb la centuriació. Aquest camí s'anomena "Camí de les Palmes", i sovint ha estat confós amb el "Camí del Mig" que passa una mica més al Sud. Sembla tractar-se per tant també d'un camí antic, que podria correspondre al propi *decumanus* degradat (o parcialment desviat en aquest punt).

El *decumanus* conservat per sobre d'aquest (nº 3) conserva també diversos trams conservats. en primer lloc, prop de Premià, l'anomenat "Camí dels Francesos" coincideix en un curt tram amb el seu traçat. Sota Premià mateix, però, s'inicia el que és el tram més gran de possible *decumanus* conservat a la zona. El camí s'origina sota Sta. Anna i corre paral·lel al traçat de l'actual Autopista (aquest camí es troba representat al mapa 1:5.000 (full 294x120)). A la foto aèria s'aprecia com el camí segueix un traçat sinuós, però que pot correspondre a un traçat rectilini original (fot. nº 59114 (fig. 65-66)). Aquest tram coincideix després amb el traçat del "Camí del Mig", possible via

⁷ Tot i que també pot haver sofert un procés de degradació fort per la pressió que en èpoques posteriors a l'establiment del cadastre les parcel·les efectuen sobre els camins públics. Aquest és un procés que continua produint-se en èpoques medievals, i que fa desaparèixer nombrosos camins sota les parcel·les dels pagessos (fins i tot amb el "Camí Ral"), que va "menjant-se" o desplaçant el primitiu traçat de la via.

romana. La longitud total conservada és de més de tres centúries.

Es molt interessant el fet que coincideixi el traçat de la via romana amb el traçat del *decumanus* de la centuriació. Aquest fenomen pot indicar que potser la via va adaptar-se al traçat d'una xarxa cadastral establerta amb anterioritat, aprofitant els límits per al seu traçat. Això suposaria que la via efectua en diversos punts traçats en "baioneta", "decrochements", per tal de seguir el seu recorregut⁸, i aprofitar sempre els límits ja construïts. També podria ser, però, que el traçat del camí del Mig en aquest punt no coincidís amb la via Augusta, sinó amb el traçat del *decumanus* de la centuriació. El camí antic fossilitzat en aquest tram de Camí del Mig seria en realitat un *limes*, i no la via. De fet aquesta hipòtesi és força versemblant, doncs sabem perfectament que prop d'aquest punt, a Can Vilalta (8.2) s'excava la via romana i un miliari situat *in situ* al seu costat, a 90 m. del Camí del Mig (és a dir que en aquest punt "Camí del Mig" i via no coincidien).

En qualsevol cas, la fossilització del traçat d'aquest *decumanus* per un camí com a mínim medieval indica la importància i l'antiguitat del seu traçat, fos o no fos també la via romana.

Aquest mateix *decumanus* s'ha conservat en part a la zona de Mataró, si bé amb poques restes, sobre el Pla de Boet. Aquí, però, de nou la cartografia antiga pot ser-nos d'ajuda. Si tornem a observar els mapes de l'any 1813 (figs. 63 i 77a i b), veurem com apareix en aquest sector al Nord del Pla de Boet un creuament (que hem marcat a la fig. 77b), i un camí longitudinal, que no trobem en la cartografia actual (ni a la fotografia aèrea). Si observem el mapa veurem com aquest camí passa per sota del "Camí de Dalt", que va a Argentona, i per sobre el "Camí del Mitx", com el mateix mapa l'anomena. El camí passa després per la zona de Peramàs, passa per sota del Turó del Molí del Vent, i continua d'una manera bastant rectilínia cap el convent dels Caputxins i el Cementiri, on acaba el camí. Justament aquest és el traçat que efectua el nostre *decumanus* teòric (però que en alguns punts té trams conservats). Passa per entre el camí del Mig i el Camí a Argentona, i es dirigeix ben rectilineament fins al convent dels Caputxins i el cementiri de Mataró, on es conserva encara un tram del camí⁹. En la cartografia actual podem observar com en aquest

⁸ Si bé ens movem en un terreny molt hipotètic, traçats d'aquest tipus són identificables al llarg del traçat de la Via Augusta a la zona del Baix Maresme. Es el cas per exemple del mateix "Camí de les Cinc Sènies", l'entrada a Mataró de la Via Augusta pel Nord, que presenta un traçat lleugerament "en baioneta", potser indicatiu d'una divisió ortogonal de la zona més antiga.

⁹ El que és més significatiu encara, però, és que el mateix creuament que s'observa al mapa del 1813 coincideix amb el nostre creuament teòric. Analtzarem posteriorment aquest fet en l'apartat dels *cardines*.

sector tenim diversos fragments de camins i límits parcel·lars que coincideixen amb el traçat del *limes* antic i que molt probablement corresponen al mateix camí representat a la cartografia antiga.

Pel que fa al *decumanus* conservat per sobre d'aquest (nº 4) hem de dir que en tenim poques restes conservades, si bé algunes significatives. Es tracta del camí anomenat "Camí del Sot del Pi", que va de Premià a Vilassar. Aquest camí coincideix plenament amb el traçat del *decumanus* teòric, i a la fotografia aèrea (molt millor que al mapa), pot apreciar-se la seva rectilitat (foto nº 59114 (fig. 65)). També a la zona de Vilassar es conserva algun fragment, escàs, d'aquest *decumanus*. En aquest sentit és molt interessant destacar l'existència d'un mapa catastral dels s. XVIII (CUADRADA 1986 p. 1872 (fig. 78)) on apareixen dues rieres que s'uneixen en una de sola al Sud de Vilassar, no massa lluny dels darrers horts i cases del poble (zona que pot coincidir amb la del traçat teòric del *decumanus*). En aquest mapa apareix un camí transversal, que passa perpendicular a les rieres (similar per tant a l'orientació A), que és anomenat per l'autor del document com a "Camí publich antiquísim".

Finalment el darrer *decumanus* teòric que hem representat en aquesta zona correspon al nº 5. Està molt poc representat (de fet ja és un camí que es trobaria a gran alçada). És interessant, però, perquè el Camí de la Cisa (que sembla correspondre al Camí dels Contrabandistes) segueix en el sector de Vilassar la seva mateixa orientació, i passa no molt separat al Sud del límit teòric. Un fet similar ens trobem a la zona de la riera de Cirera i el Camí dels Contrabandistes, on per sota del traçat teòric del *decumanus* nº 5 trobem conservades les restes d'un camí paral·lel, que com a la Cisa passa aproximadament a un centenar de metres, i que segueix la mateixa orientació. Podria tractar-se potser d'un últim camí de la centuriació que arriba fins a les cotes més altes.

A la zona de la riera d'Argentona hem seguit representant el traçat des *decumani* per observar les coincidències amb els trams orientats en aquesta zona. Com pot observar-se hi ha poques coincidències.

Cal destacar també l'existència de nombrosos trams de camins que segueixen l'orientació dels *decumani* però que no coincideixen amb el seu traçat teòric. Casos d'aquests els trobem sovint protagonitzats pel "Camí del Mig" (a la zona Oest de Premià, i sobretot a la zona de Llavaneres, on el "Camí del Pla" segueix aquesta orientació en nombrosos trams). A la zona de la plana de Cabrera trobem molts d'aquests camins orientats, sense coincidir amb límits (que es tracta de camins pot observar-se perfectament a la foto aèrea nº 25392 (fig. 69-70)). El mateix ens trobem al Pla d'en Boet, i a l'Est de Mataró, on el mateix Camí de les Cinc Sènies (de nou la via romana) sembla adoptar aquesta orientació en alguns trams (seguint un traçat lleugerament "en baioneta"). També a l'Est del turó d'Onofre Arnau i al

Sud del poble de Llavanes tenim un bon nombre de camins i de límits parcel·lars que segueixen aquesta orientació ("camí del Pla", "camí de les Palmes").

Cal recordar que la divisió interna de les centúries es feia també seguint la mateixa orientació, i que també a l'interior de les centúries existien camins d'accés (*límites intercisivi*). Alguns d'aquests trams orientats que hem descrit podrien correspondre a fossilitzacions d'aquests *límites intercisivi*. En aquest sentit és de destacar també que entre els *límites intercisivi* els que tallaven la centúria per la meitat (en tots dos sentits) eren normalment d'un tamany i d'un importància superior als altres, el que ha fet que es conservin millor (podria ser per exemple el cas d'algun tram de la zona de Llavanes, situat al mig de la centúria, o el camí del Mig a l'Oest de Premià).

Finalment hem de destacar la gran densitat de restes conservades en la mateixa direcció dels *decumani* en àrees com Vilassar-Cabrils i Cabrera. Es tracta d'uns traçats allargats i que delimiten estructures allargassades ortogonals. Aquestes estructures poden observar-se perfectament en la fotografia aèrea n° 25392 i la seva restitució (fig. 69 i 70). Aquest tipus d'estructures allargassades, orientades en el sentit més llarg del territori, poden correspondre a la divisió *per scamna* de les centúries. Aquest fet ens porta a pensar si no podríem estar davant una *scamnatio in centuriis*, un tipus de cadastre romà molt estès en època republicana a les províncies orientals¹⁰.

- Els *Cardines*.

Resumirem breument les restes conservades dels traçats dels *cardines* (que numerarem de Sud a Nord a partir del n° 1, que correspon al poble actual de Masnou).

Del primer i segon *cardines* no en conseqvem practiament restes (només a Cal Ros de les Cabres, justament en un creuament, es conserven restes de parcel·lari orientat). Fins al *cardo* n° 6 poca cosa podem dir respecte a aquests *límites*, dels quals conseqvem petits trams orientats.

Un cas diferent suposa el *cardo* n° 7. Aquest *cardo* esta representat en el territori actual pel camí que va de Sta. Anna a l'ermita de la Cisa (tots dos jaciments amb restes romanes i ibèriques finals). Aquest camí, però, segueix vers el mar, i continua al llarg de quasi una centúria més. A la fotografia aèrea (n° 25393 (fig. 67-68)) pot observar-se perfectament el traçat ben rectilini, que arriba fins el "camí del Mig", d'aquest *cardo*. en total el *cardo* conservat mesura més de dues centúries.

En el cas del *cardo* n° 8, de nou un camí coincideix amb el traçat d'un *limes*. Es molt interessant observar com entre

¹⁰ *Scamnatio in centuriis* són per exemple els cadastres "precoços" - datats entre 125-70 a.C.- del Sud de la Gal·lia, com el de Beziers B o el de Nimes A (CLAVEL-LEVEQUE 1989).

el Camí del Sot d'en Pí, el camí de Sta. Anna a la Cisa, la prolongació del *decumanus* del Camí del Mig, i aquest quart camí, pot reconstruir-se una centúria de cadastre completa. Si bé a la fotografia aèrea és difícil apreciar-la, en el mapa aquesta centúria sembla bastant clara.

Entre els *límities* nº 8 i 9, pot apreciar-se també com existeix un llarg camí que segueix l'orientació B. Es tracta del "Torrent dels Sants Joans". El torrent-camí ocupa la zona central d'una centúria teòrica, el que ens fa pensar en que es tracti del *limes intercisiu* central d'aquestes centúries. Tot i que es tracti també d'un torrent, el seu traçat totalment rectilini al llarg d'aproximadament un kilòmetre, així com el seu paper fonamental com a camí, fa pensar en una actuació humana lligada a la centuriació.

El *cardo* nº 9 conserva poques traces. El *cardo* nº 10, en canvi, coincideix durant un bon tram amb la riera de Cabrils, que en aquest tram és força rectilini (de fet és quan arriba al sector de la plana que pren aquesta orientació més rectilínia¹¹). Cal recordar que aquests torrents són en primer lloc vies de comunicació, i han estat utilitzats com a camins en totes les èpoques. La seva funció com a torrents no impossibilita el seu paper com a via.

Entre el *cardo* nº 10 i 11 també trobem un bon tram de camí orientat en aquest sentit. Podria tractar-se de nou d'un límit intern de la centúria.

El *cardo* nº 11 conserva pocs trams conservats. Entre el nº 11-12 hi trobem de nou un llarg tram de camí orientat, que correspon al Tram de la plana del Torrent Vinyals (és de nou un cas de Torrent orientat segons l'eix cadastral). La seva rectilitat, i llargària (més de 700 m. orientat) fa pensar en una actuació humana antiga¹².

---

¹¹ Aquesta serà una característica que trobarem en diversos torrents d'aquest territori del Baix Maresme: la seva orientació canvia quan arriben a la plana propiament dita, quan prenen una orientació exacte a l'Orientació A. Aquest podria ser un indicatiu de la seva adequació en època antiga a l'orientació del cadastre, un indicatiu del seu control i canalització (es tracta sempre de torrents de segon ordre, no massa importants, i per tant d'una força reduïda). Es el cas per exemple del Torrent dels Sants Joans, que acabem de veure, o del que està al seu costat Est, el Torrent de Can Cuiàs, o el del Torrent Vinyals, o del Torrent Meniu.

¹² Aquest cas del Torrent Vinyals és especialment significatiu per un fet morfològicament molt interessant. Si s'observa el mapa 1:10.000 amb detall, podrà apreciar-se com el Torrent-camí no passa enfonsat respecte al terreny que l'envolta, sinó que al contrari, passa elevat sobre el terreny (la corba de nivell fa un pronunciat gir en aquest punt, però contràriament al que semblaria lògic indicant la major alçada). Aquest fet, ja testimoniats per un geòleg fa alguns anys (RIBERA FAIG 1945 p. 246) ha estat interpretat com el resultat d'una actuació humana secular, que ha anat llaurant els terrenys al costat del torrent, i depositant terres contra ell per protegir-se'n. Aquest fet ens indica

El *cardo* nº 12 el tenim conservat per un tram de camí situat a la sortida de la Vall de Cabrera, i després també més a prop del mar per un altre tram.

Del *cardo* nº 13 només en conservem petits trams. Del *cardo* nº 14, en canvi, en conservem un tram més llarg que atravesa el poble d'Agell de Dalt (un clar topònim llatí). També a la zona propera al mar conservem un tram d'aquest *cardo*.

Del *cardo* nº 15 conservem només un tram d'uns 500 m. que correspon al camí que passa per davant de St. Miquel del Cros. Aquest camí ha servit de límit entre els municipis de Mataró i Argentona, el que ens indica que es tracta d'un camí bastant antic.

Del *cardo* nº 16 en conservem un bon tram a la zona del Pla de Boet. Correspon al camí que passa a l'Oest del "Camí del Sant Crist". Pot correspondre al camí que també apareix representat en el mapa cadastral del s. XVIII (fig. 75-76), i que es creua amb el *decumanus* d'aquest sector. Aquest *cardo* es conserva actualment en un tram d'aproximadament un km., si bé cap a la zona més interior de la riera d'Argentona el tenim molt poc representat.

Al costat Est d'aquest *decumanus* trobem dos interessants camins que segueixen també l'orientació del cadastre. El més important és, com ja hem indicat, el "Camí del Sant Crist", que correspon per la seva situació, just al mig de la centúria (a 10 *actus* dels *cardines* que la delimiten), al *limes intercisivi* central de la centúria. Aquest camí segueix la orientació A al llarg d'aproximadament 1 km. i mig. En el punt on es creua aquest camí amb el *decumanus* de la zona, hi trobem el topònim "els Quatre camins", topònim que indica l'existència d'un creuament de camins important. Al costat d'aquest "Camí del Sant Crist" (clarament relacionat amb la xarxa cadastral), s'hi ubicà una necròpolis en època romana, com després veurem. També una mica més a l'Est, el Torrent de la Gatassa (que passa elevat respecte el terreny del voltant) segueix l'orientació A en un bon tram.

El *decumanus* nº 17 conserva un bon tram conservat, de prop d'un km.. Els actuals carrers de Mataró han desviat una mica el seu traçat, que pot apreciar-se ben rectilini. Aquest *decumanus* el coneixem també a través de la documentació cartogràfica del s. XIX. En els mapes de l'any 1813 (figs. 77b) pot apreciar-se com entre el Camí del Mig, Camí d'Argentona (o de "Dalt") i el Torrent de la Gatassa s'hi troba un creuament de camins. Com ja hem vist abans, un d'aquests camins correspon molt probablement al *decumanus* nº 3, mentre que l'altre correspon molt probablement a aquest *cardo*. Aquest creuament coincideix plenament amb el creuament que ens correspon a la xarxa teòrica.

El *decumanus* nº 18 presenta algun carrer de Mataró que coincideix amb el seu traçat (si bé en línies generals els

---

un cultiu molt antic de la zona, i una fixació del llit del torrent. La coincidència d'aquest fet amb l'orientació de la centuriació és una dada més a considerar.

El mateix fet trobem també al Torrent de Can Cuiàs i de la Gatassa.

carrers de Mataró segueixen les orientacions antigues (Torrent de Can Boada, de Miró, i altres), tot i amb això no constitueixen una dada molt fiable si no hi ha cartografia antiga de suport). Aquest és el cas del Torrent de les Valls, que pren la orientació A només entrar a la zona de Mataró. Si bé no coincideix amb el traçat de cap *cardo*, segueix perfectament la orientació cadastral, no només ara (sota els carrers de Mataró -dada que seria poc fiable), sinó com a mínim al s. XIX, com podem apreciar al mapa de l'any 1851 (fig. 79), on ens apareix ben rectilini el curs d'aquest torrent. Es tracta de nou d'un torrent que en un tram important pren l'orientació, ben rectilini, del cadastre¹³.

El *cardo* nº 19 practicament s'ha perdut (si bé coincideix amb el límit de la ciutat medieval de Mataró). A la zona del Pla de la llàntia coincideix amb alguns trams de camins orientats.

El *cardo* nº 20 practicament no conserva. El nº 21 coincideix amb nombrossos trams de camins que parteixen del Camí de les Cinc Sènies i del *decumanus*, el Camí de les Vinyes. Tot aquest sector, a part del *cardo* propiament dit, presenta nombrossos camins orientats en el seu sentit.

El *cardo* nº 22 no present restes, giarebé igual com el nº 23. Entre tots dos, però, es troba un tram de camí orientat que coincideix amb el camí que passa per dalt la carena del Turó d'Onofre Arnau.

El *cardo* nº 24 coincideix amb un bon tram de límit administratiu entre Llavaneres i Mataró (sovint els límits administratius conserven límits més antics. Més al Sud, aquest *cardo* coincideix amb un camí que va perpendicularment al "camí de les Palmes". Els dos camins es troben en angle recte. Aquest "camí de les Palmes" queda molt a prop d'un *decumanus* teòric.

Els *cardines* nº 25 i 26 presenten poques restes.

El *cardo* nº 27, en canvi, presenta indicis molt interessants: coincideix amb el camí que baixa de Can Mir, on just en el punt on es creua amb el Camí del Mig s'ha localitzat un mil·liari (16.5). Aquest *decumanus* continua més al Sud, arribant practicament fins a la línia de la costa.

El *cardo* nº 28 conserva un petit tram orientat a l'alçada de Montalt.

---

¹³ Ja hem destacat abastament aquest fet en altres exemples de Torrents. Es evident que hi ha torrents, que també passen elevats respecte el nivell del terreny circumdant, i que no prenen en cap cas la orientació A. Normalment, però, són torrents que fan un recorregut sinuós, molt més semblant a un recorregut originariament natural, seguint els desnivells, i que res té a veure amb l'orientació rectilini d'aquests que estem tractant. Poden ser perfectament torrents que han variat el seu curs diverses vegades en èpoques precedents, mentre que aquests rectilinis podrien correspondre a l'antic traçat ja definit en època romana. Evidentment ens movem en el terreny de la hipòtesi.

Pel que fa a les restes de parcel·lari conservat, es pot apreciar a la fotografia aèrea que és sobretot a les zones de la plana davant el mar (des de Premià, i sobretot Vilassar, fins Llavaneres) on es conserva una densitat més alta de parcel·lari orientat. Significativament, aquest parcel·lari està situat en relació a restes de camins orientats també conservats. Els conjunts més densos coincideixen amb les zones més planes: zona del Pla de Boet, zona del Camí de les Cinc Sènies, i àrea de Cabrera-Vilassar. Aquest parcel·lari orientat és reflexa també en la cartografia antiga, com és pot apreciar per exemple en un mapa de la zona de Masnou de finals de segle passat (fig. 80).

3.3.2 - RELACIO DE LA XARXA CADASTRAL AMB ELS ELEMENTS SIGNIFICATIUS DEL TERRITORI: ZONES DE CULTE CRISTIA.

La pervivència de llocs de culte d'època antiga sota formes cristianitzades és un fenomen abastament conegut a molts territoris de l'antic Imperi Romà. En el nostre territori aquest fet ja ha estat en part estudiat (RIBAS 1975), si bé és ben segur que queden moltes altres dades per esbrinar.

Es interessant aquest fet, perquè sovint la cristianització de zones on s'havien efectuat implantacions cadastrals, va comportar també la cristianització (una veritable *interpretatio*, però ara des d'un altre programa religiós) d'elements lligats a la centuriació que tenien també un caràcter sagrat (per exemple divinitats de camí, altars al Déu "Terme", etc..). També les necròpolis i llocs de culte tardo-romans (alguns dels quals donen lloc després a cementiris i capelles cristianes) estaven sovint situades en punts significatius del cadastre (creuaments, prop de *límities*, etc.. (CHOUQUER 1982)). Es per tant interessant observar on es situen aquests elements de culte cristià, i observar si coincideixen amb punts significatius de la centuriació.

En el cas del territori que estem estudiant (zona de plana i vessant del Baix Maresme), coneixem nombroses ermites romàniques o anteriors, esglésies i cementiris que es troben situades en punts significatius del cadastre¹⁴ (Mapes nº 28, 29, 30 i 31). Els recollirem breument seguint un ordre de Sud a Nord:

- En el traçat del *cardo* teòric nº 3, prop del creuament amb el *decumanus* nº 5, hi ha l'Església Parroquial de Teià. Hem identificat per primera vegada aquest topònim en un document

¹⁴ Hem recollit aquells centres de culte cristià (ermites, cementiris, esglésies, que presentaven indicis d'una cronologia com a mínim medieval). Hem recollit aquestes dades de diverses obres (GAVIN 1991), i la proporció de centres medievals situats significativament sobre els que no ho estan és força elevada.

de l'any 958, on apareix com a *Villa Taiano*¹⁵. Pel que fa propiament a l'església Parroquial, aquesta la tenim testimoniada ja en un document del 996¹⁶. Per tant ja des del s. X, com a mínim, un centre de culte cristià (relacionat amb un antic *fundus* romà), ocupa un lloc significatiu de la xarxa cadastral.

- En el traçat teòric del *cardo* nº 6 hi trobem l'Església Parroquial de Premià. Cal fer esment que aquesta Església (que també apareix en el document de l'any 966 on apareixia la de Teià) presenta en els seus murs materials romans reaprofitats (tègula, ímbrex i fragments d'*opus signinum* (BURJACHS ET ALII 1987)).

Premià ens apareix en la documentació medieval en un moment encara més antic¹⁷: l'any 901. En aquest document apareix com a *Villa Primiliano*, topònim indicatiu de l'existència en aquest lloc d'un antic *fundus* romà¹⁸.

- En el traçat del *cardo* nº 7, precisament en un tram que s'ha conservat actualment, trobem situats dos indrets de culte cristià. En primer lloc el Santuari de la Cisa, un santuari que té molt probablement un precedent d'època romana, com testimonien les troballes efectuades prop d'ell (inclosa una zona de necròpolis romana (jaciment nº 9.3)). Aquest Santuari està situat també prop del creuament amb el *decumanus*, i al costat d'un camí que conserva perfectament l'Orientació A (significativament, l'anomenat "camí de la Cisa"). El lloc de la Cisa és ja esmentat en un document de l'any 995¹⁹.

En segon lloc l'ermita de Sta. Anna també està situada sobre el traçat d'aquest *cardo*. L'ermita de Sta. Anna té també un clar precedent d'època romana (jaciment nº 7.7), amb una

¹⁵ ACB 1-1-1833. El topònim de *Villa Taiano* és clarament romà. Pertany al conjunt de topònims romans acabats amb el sufix possessiu "-anum" (o "-anam", "-anicas), que han estat interpretats com el resultat d'un fenomen de fixació d'antics noms de possessors d'un *fundus* com a topònims (COROMINES 1965 p. 26 i 28, i més recentment PONS 1985 p. 132). En el cas de Teià, on es conserva fins i tot la primera part del topònim, *Villa Taiano*, l'origen romà del lloc sembla prou evident.

¹⁶ ACB L.A. II fol. 129. Document recollit en la tesi doctoral de de G. Feliu (GASPAR FELIU 1971, vol. I, nº 44).

¹⁷ ACB L.A. II nº 461.

¹⁸ Es interessant destacar com en aquest cas de Premià, la toponímia i l'arqueologia coincideixen, com documenten els materials romans reaprofitats en la construcció de l'Església.

¹⁹ GASPAR FELIU 1971 vol. II, p. 363 (*in Primiliano et ad ipsa Cisa*). També en un document del 1190 es cita el lloc (FAGES 1986a): *illud alodium de Scia*.